

IV. Starověk (asi 3 500 př. Kr. – tradičně 476 po Kr.)

A. Vznik prvních států (městská revoluce)

Druhým (po pravěku) rozsáhlým úsekem lidských dějin je *starověk*. Začíná vznikem nejstarších států (kolem r. 3 500 př. Kr.) a končí zánikem Západořímské říše v r. 476 po Kr. (šlo o událost, která zásadním způsobem ovlivnila další vývoj Evropy).

Během uvedeného období však **většina světa** vůbec **žádný stát** nepoznala. Starověk je tedy epochou **výrazné nerovnoměrnosti** ve vývoji jednotlivých oblastí. Velmi mnoho zemí si udrželo pravěký ráz až do 5. – 6. století po Kr. a leckteré z nich samozřejmě ještě déle. Týká se to i **Českých zemí**, které **z období pravěku** přešly až **v 7. století** rovnou **do** atmosféry **středověku**. Pojem *starověk* tedy budeme používat s výhradou, že nejde o pojem univerzální.

U mladšího pravěku jsme zdůraznili význam **oteplení po posledním glaciálu**. Zmínili jsme se, že proměna klimatu vedla ke **koncentraci populace v oblastech**, kde přetrvávaly podmínky **vhodné pro zemědělství**. Pokračující postup rozšiřujících se pouští však nakonec zatlačil velkou část obyvatel až do **údolí velkých řek** nebo k **mořskému pobřeží**, kde se potřebná rozloha úrodné půdy pojila s dostatkem vláhy. Lidé se tam začali usazovat, přičemž v okolních horách objevili naleziště mědi a dalších kovů; tak prožili přechod **z neolitu do eneolitu** a posléze **do doby bronzové**.

Osídlení říčních údolí nechápali jeho aktéři jako ideální řešení: šlo také o oblasti mokřin, záplav a nebezpečných zvířat. Proto se jednotlivé osady při společné práci (zejména na odvodňování půdy, ale v údolí afrického Nilu i při vyhánění hrochů a slonů) spojovaly, až spolu vytvořily **první státy**.

Stát můžeme definovat jako takové **uspořádání lidské společnosti**, které se vyznačuje **3 hlavními rysy**:

1. **Stát výrazně ovlivňuje život lidí**, kteří v něm žijí, působí tedy na jejich způsob obživy, společenské vztahy i soukromé chování;
2. Pro naplnění tohoto cíle jsou zřízeny **instituce** (řídící sbory), které vytvářejí a uplatňují **zákony**: obecně závazná a mocensky vynutitelná ustanovení (zpravidla výslovně formulovaná);
3. Stát působí na **zeměpisně vymezeném, ohraničeném území**, na němž je jeho **moc svrchovaná** (nezávislá, suverénní).

Obyvatelé státu mají **vůči státním institucím práva a povinnosti**, zpravidla rovněž obsažené v zákonech. **Práva** se týkají **sféry soukromé** (do některých jejích složek stát přímo zasahovat nemůže) i **sféry veřejné** (lidé mohou mít – za stanovených podmínek – určitý podíl na činnosti státních institucí). Naplňované **povinnosti** obyvatel vesměs **zajišťují chod státní správy**: spočívají jednak v **materiálních** (hmotných) **odvodech** (zejména v **daních** do státní pokladny; postupně získávají peněžní podobu), jednak v **úkonech** (tradičně především ve **vojenské službě**).

V souvislosti se státem se používá pojem *politika* a jeho četné odvozeniny. Slovo pochází z řečtiny (*pólis* = město, obec, stát) a označuje *činnost zaměřenou na řízení státu*.

Prvním typem státu byl městský stát (ve starověku jedno město a několik vesnických osad kolem, celková rozloha řádově desítky až tisíce km², počet obyvatel nejčastěji v řádu tisíců nebo desetitisíců, jen výjimečně statisíců). Zdá se dokonce, že krátké období samosprávných regionů prožily i oblasti, kde pak brzy vyrostly státy v podobě **velkých říší** (např. Egypt na Nilu). Proces vzniku prvních států se tedy často označuje jako **městská revoluce**: druhá revoluce ve způsobu života – po revoluci neolitické. Městské státy byly ve starověku časté – za účelem snazší státní správy. Dnes jich ve světě najdeme méně než deset (od Andorry po Vatikán; nepočítáme-li ovšem četné obdobně malé státy ostrovní) a to je jen nepatrný zlomek množství obvyklého ještě v 19. století po Kr. (leckde v Itálii, Německu i jinde).

